

УДК 021.6:004.773.5](477)(045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2023.6(323).36-41

Наталія Грабар,

докторка наук із соціальних комунікацій, доцентка,
професорка кафедри ЮНЕСКО "Філософія людського спілкування"
та соціогуманітарних дисциплін
Державного біотехнологічного університету, м. Харків,
e-mail: grabar-ng@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5120-0382>

Любов Кислюк,

кандидатка наук із соціальних комунікацій,
доцентка кафедри документознавства та української мови
Національного аерокосмічного університету імені М. С. Жуковського "ХАІ",
e-mail: l.kyslyuk@khai.edu
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9764-4280>

Професійне спілкування в науковому середовищі бібліотечної сфери

У статті досліджено специфіку бібліотечного професійного спілкування в науковому середовищі в умовах кризових явищ, що спричинили суттєві зміни в науковій комунікації взагалі та бібліотечній галузі зокрема. Методологія дослідження базується на застосуванні соціально-комунікативного підходу та комплексу наукових методів для узагальнення літературних даних і практик наукового спілкування в бібліотечно-інформаційній галузі. Професійне спілкування в науковому середовищі бібліотечної сфери розглянуто як особливу комунікативну технологію, що у кризових умовах зміщується в цифровий простір. Проаналізовано сучасні формати організації дискусій у науковому середовищі бібліотечної сфери. Наголошено на важливому значенні наукового спілкування бібліотечних фахівців для розвитку бібліотечної галузі та інформаційно-наукового супроводження різних напрямів суспільної діяльності в межах онлайн-форумів, віртуальних лабораторій, конференцій, міжнародних проєктів. Розглянуто особливості використання соціальних мереж фахівцями бібліотечної галузі для обміну науковою інформацією. Визначено, що професійне наукове спілкування вирізняється діалогічним і полілогічним характером. Доведено, що в кризових умовах відбувається перехід до онлайн-ового та гібридного професійного спілкування.

Ключові слова: бібліотечне професійне спілкування; наукове спілкування; бібліотечний онлайн-форум; віртуальна лабораторія; наукова конференція; міжнародний проєкт; бібліотечна сфера; кризові умови

Постановка проблеми. Перехід до цифрового середовища, пов'язаний зі стрімким розвитком інформаційних технологій і засобів, ускладнений карантинними заходами, порушенням безпеки, кризовими явищами під час воєнного стану, змінює способи, методи та інструменти здійснення різних видів діяльності; потребує пошуку нових шляхів розвитку бібліотеки як соціальної інституції. Особливої ваги набуває розвиток бібліотечної науки, професійного спілкування в науковому бібліотечному середовищі в сучасних кризових умовах. Дослідження специфіки професійного наукового спілкування сприятиме подальшому розвитку бібліотечної науки, освіти та практики, а отже й підвищенню якості забезпечення суспільних потреб.

Аналіз досліджень і публікацій. Останнім часом питання професійного спілкування активно порушують закордонні та українські науковці. Зокрема, серед іноземних праць варте уваги дослідження американських учених М. Radford і

G. Radford [9], які вбачають бібліотечне спілкування центральною проблемою бібліотечної професії, що потребує підвищеної уваги через стрімкий розвиток цифрового середовища. Індійські дослідники К. Rajaram, S. P. Kumaran, S. Jevachitra розглядають різні форми комунікації та наголошують на вагомому значенні безпосереднього усного спілкування та через різні сервіси [10]; А. Shukla, J. MS. Dawngliana визначили роль віртуального дискусійного форуму NMLIS (New Millennium LIS Professionals) у науковому спілкуванні бібліотечної спільноти [11]. І. А. Anwarul, N. Kumar, A. M. Ikeda з'ясували, як академічні бібліотеки співпрацюють із користувачами для створення інноваційних послуг [3].

Значну увагу спілкуванню як формі соціальної взаємодії приділяє відома українська вчена В. Ільганаєва [5]. Безпосередньому науковому спілкуванню бібліотечних фахівців присвячено статті Т. Колесникової, В. Корнієнко, Г. Шемаєвої та інших [1; 2; 6].

У науковому спілкуванні важливе місце належить конференціям. Сучасні формати їх організації, зокрема в галузі бібліотечної та інформаційної науки, досліджує Т. Колеснікова [6].

Водночас проблема професійного спілкування в науковому середовищі бібліотечної сфери потребує додаткового висвітлення.

Мета статті полягає в розкритті особливостей професійного спілкування у бібліотечному науковому середовищі в сучасних кризових умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. У наш час зростає значення наукових дискусій у межах діяльності бібліотечних асоціацій. Зауважимо, що логіка професійної комунікації у процесі наукової діяльності будується на доповненні й розширенні світоглядних уявлень науковців і фахівців.

У сучасному науковому спілкуванні бібліотечної сфери виокремлюємо традиційні (безпосередні) та віртуальні зв'язки, зумовлені розвитком нових комунікативних форм і кризовими явищами сьогодення. Практики дистанційного наукового спілкування набули найбільших змін під час пандемії та воєнного стану в Україні. У цьому форматі, як і в традиційному безпосередньому, вирізняємо такі зв'язки:

- науковців з освітянами, які досліджують проблеми бібліотекознавства;
- науковців та освітян із практиками;
- бібліотекознавців із науковцями споріднених галузей;
- викладачів, науковців, бібліотекарів-практиків зі студентами.

Цим взаємодіям притаманна інтерактивність, гнучкість, колективність і діалогічність.

Як свідчать результати проведеного аналізу бібліотечних сайтів, зростає кількість публічних бібліотек та бібліотек ЗВО, що здійснюють наукові дослідження з використанням соціологічних, аналітичних та історичних методів. У цьому аспекті професійне спілкування бібліотечних фахівців із бібліотечними науковцями відбувається у формі консультацій, семінарів, тренінгів і потребує посилення, зокрема в напрямі розроблення методологічних засад. Результати бібліотекознавчих досліджень вітчизняних науковців свідчать про потребу в такій взаємодії та поглибленні знань щодо застосування прогностичних, аналітико-дослідницьких методів на засадах безпосередніх консультацій "віч-на-віч", організації спеціальних семінарів і тренінгів [1; 5; 6].

Варто зауважити про тенденцію до налагодження професійних зв'язків амбітних фахів-

ців бібліотек із провідними вченими галузі у зв'язку з проведенням наукових досліджень кандидатського рівня. Оновлення процедури захисту дисертацій звужує можливості наукового спілкування, оскільки не передбачає долучення широкого загалу вчених до дискусії щодо теми дослідження.

Найактивніше наукові теми бібліотечні фахівці обговорюють у професійних віртуальних форумах, пов'язаних з інформаційними системами, цифровими бібліотеками, відкритим доступом, що їх організовують бібліотечні науковці та бібліотекарі університетів провідних країн світу. Наприклад, закордонний досвід свідчить про формування наукових мережевих колективів, які спільно працюють над реалізацією академічних проєктів. Партнери взаємодіють через регулярні електронні зв'язки на кшталт "один до одного" та "всі до всіх"; через блоги, форуми на спеціально утворених сайтах наукових проєктів, а також періодично проводять безпосередні зустрічі, що мають гібридний формат у сучасних кризових умовах. У цьому аспекті варто уваги досвід наукового спілкування фахівців з європейських країн у межах реалізації міжнародного проєкту за програмою Erasmus + DECriS ("Цифрова освіта в умовах кризових ситуацій: час коли немає альтернативи 2020—2023"). Зокрема, було організовано чотири міжнародні зустрічі в гібридному форматі, учасники яких обговорювали результати проведеного анкетування критичних чинників успіху, типології й класифікації відкритих освітніх ресурсів, їх створення та використання [7].

Під час персональних зустрічей формується спільний досвід, долаються мовні та міжнародні перепони. Як зазначають дослідники, реальні й віртуальні наукові колективи вирізняються не так складом, як обраними засобами професійного спілкування [6; 11].

Одним із найпродуктивніших форумів для професійного діалогу бібліотечних фахівців на європейському рівні є *Міжнародний бібліотечний інтернет-форум (Internet Librarian International, ILI)*, започаткований 1999 р. для обміну ідеями, налагодження контактів, обговорення ініціатив щодо спільних проєктів і досліджень. Захід має щорічну тематику для дискусій, наприклад, цікавими є дискусії щодо вдосконалення фізичного, соціального й технологічного простору бібліотеки, які розгорталися навколо таких питань:

- поєднання експериментальних даних і підприємництва в бібліотечній освіті та практиці;

— нові рішення для поглиблення співпраці у бібліотечній сфері між бібліотечними фахівцями;

— нова роль бібліотекарів: бібліотекар — цифровий куратор; бібліотекар — учений даних, який здійснює аналіз інформації, знань і сучасних сервісів та обґрунтовує шляхи їх впровадження у бібліотечну діяльність;

— інноваційні способи розуміння користувачького досвіду на основі дизайн-послуг.

Корисною є практика організації професійних наукових дискусій індійськими бібліотечними фахівцями та науковцями через онлайн-форум *NMLIS*. В його межах запропоновано кілька категорій наукового спілкування, найважливішими поміж яких є: конференції, семінари, практики,

симпозіуми; стажування, орієнтаційні програми, курси розвитку; обмін інформацією щодо розв'язання технічних проблем, грантової діяльності, спільних досліджень [4].

Зважаючи на перехід наукового спілкування в цифрове середовище, в умовах невизначеності постало завдання вивчення досвіду професійної комунікації науковців бібліотечної сфери в соціальних мережах. За результатами проведеного онлайн-опитування з'ясовано, що майже всі соціальні мережі бібліотечні фахівці використовують і для власних потреб, і з науковою метою. Водночас показник залучення соціальних мереж до наукового спілкування значно менший (табл. 1).

Таблиця 1

Використання соціальних мереж фахівцями бібліотечної сфери

Назва	Використання для власних потреб, %	Використання з науковою метою, %
Facebook	68	12
Google	17	11
Twitter	12	5
Blogs	20	18
Wiki	26	28
Skype	48	37
Research Gate	3	8
Mendeley	5	7

Отже, відбувається створення нових форматів дискусійного середовища бібліотечної сфери, урізноманітнюються комунікативні інструменти наукового професійного спілкування від міжособистісних до групових у напрямі формування предметно-орієнтованих дискусійних груп, форумів, використання спеціалізованих і масових соціальних мереж. Також набуває розвитку процес організації дистанційних колективів всередині бібліотечної галузі (науковців, освітян, практиків і між ними). Як зазначалося, важливе місце у професійному спілкуванні належить науковим дискусіям у межах конференцій.

Аналізуючи специфіку міжнародного професійного спілкування в комунікативному середовищі бібліотечної сфери, робимо висновок про розвиток макросуб'єктних відносин у процесі міжнародної корпоративної та інтегрованої комунікації.

Вартий уваги закордонний досвід організації віртуальної бібліотечної лабораторії *BiblioLab*, започаткованої публічними бібліотеками Барселони для проведення дискусій і заходів, спрямованих на організацію доступу до знань, забезпечення нових потреб професіоналів (зокрема, пропонуються цифрові послуги, адаптовані до

нових технологій). Простір лабораторії призначений для проведення офлайн та онлайн-семінарів, майстер-класів зі створення цифрового професійного профілю та розрахунку h-індексу авторів тощо, якнайповнішого розкриття ресурсів бібліотек. Комплекс цих заходів має на меті підвищення рівня бібліографічних досліджень, просування публікацій у відкритому доступі, поширення відкритої науки, а також практик, спрямованих на посилення впливу наукової продукції [8].

Викликає зацікавлення міжнародна конференція "*Бібліотеки в епоху цифрових технологій*" (*LIDA*), що раз на два роки об'єднує дослідників, викладачів, студентів, практиків і розробників з усього світу на форумі для особистих обмінів, дискусій і навчання.

Специфіка професійного спілкування передбачає здебільшого фізичний формат. Останнім часом до цього прагнуть і учасники проєкту *DECriS*, мета якого — усунення невідповідності майбутніх навичок, сприяння досконалості в розвитку цифрових компетенцій; забезпечення внеску закладів вищої освіти в інновації та інклюзивну цифрову освіту, зміцнення зв'язків на міжнародному рівні. Водночас в умовах кризових

ситуацій лектори використовували різні форми навчання: традиційне, дистанційне, гібридне [7].

Активний обмін інформацією щодо нових ідей, підходів, теоретичних розробок і шляхів їх практичної реалізації у бібліотечній сфері відбувається і на міжнародних конференціях. Наприклад, доволі специфічною є конференція *BOBCATSSS* (від найменування міст, представники яких 1993 р. взяли участь в її організації: Будапешт, Осло, Барселона, Копенгаген, Амстердам, Тампере, Шеффілд, Штутгарт, Сомбатхей), адже готують її студенти. Основна мета заходу — посилення міжнародної взаємодії у сфері бібліотечної науки та освіти, що сприяє реалізації проєктів, в яких беруть участь як науковці (професори), так і студенти.

Різноманітні форми наукового спілкування на теми інформаційно-бібліотечної науки та освіти, зокрема *workshop* (робочі зустрічі), дають змогу обговорювати перспективи розвитку бібліотек, навчальні програми, методики досліджень, моделі просування бібліотек у цифровому просторі, проблеми комунікації, організації доступу до наукової та публічної інформації, якості інформації, перспективи LIS-освіти, збереження бібліотечних колекцій, питання інтелектуального права та етики інформаційних фахівців тощо [2].

Професійне спілкування між бібліотечними фахівцями з різних регіонів України на національному рівні організовує *Національна бібліотека імені В. І. Вернадського (НБУВ)*, зокрема й у межах конференцій. НБУВ є провідною науковою бібліотекою, що визначає наукові пріоритети в бібліотечній сфері. Універсальний характер конференцій НБУВ, попри акцент наукових бібліотек та їхнє місце в наукових комунікаціях, дає змогу залучити до взаємодії фахівців різних типів і видів книгозбірень. Загальна кількість учасників цього наукового форуму коливається в межах 400 осіб (науковці, які працюють у бібліотеках та інших соціокомунікаційних структурах і мають наукові ступені, бібліотекарі, викладачі, інформаційні спеціалісти, видавці, працівники архівних закладів тощо).

Зазначимо, що на національному рівні окремі конференції відбуваються тільки онлайн або в гібридному форматі.

З огляду на завдання дослідження особливостей професійного спілкування не можна оминати увагою щорічну конференцію Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка "*Короленківські читання*", яка від 2013 р. набула статусу міжнародної. Особливостями цього заходу є започаткування міждисциплінарного

спілкування та підвищення ступеня взаємодії фахівців різних наукових напрямів бібліотечної галузі. Міждисциплінарність забезпечується різноманітними конвергентними процесами через синтез бібліотечної науки з інформаційною, архівною, музейною, культурологією тощо. На тлі цих процесів головними цінностями стають інноваційність, якість, системна інтеграція. Професійне спілкування в межах "Короленківських читань" відбувається між фахівцями з різних регіонів України.

У 2020 р. під час пандемії працювали дві постерні сесії (платформа Padlet): Напрямок 1. "Бібліотеки, архіви, музеї: культурно-ціннісні орієнтири сучасного світу"; Напрямок 2. "Роль документних пам'яток в історії формування та діяльності українських бібліотек, архівів та музеїв"; відбувся майстер-клас "Організування і просування кросмедійних проєктів" (платформа Google Meet).

Дискусії, ініційовані на наукових конференціях, безперечно, стимулюють до нових досліджень крізь призму практичної ефективності. Тематичний зміст конференцій "Короленківські читання" дає змогу визначити найактуальніші проблеми, що виникають під час професійного спілкування між бібліотечними фахівцями та працівниками бібліотек і музеїв (діагр. 1). Наприклад, учасники обговорювали питання співпраці; створення партнерської моделі, що базується на інтеграції інформаційних ресурсів, інформації, знань; визначення принципів взаємодії та об'єднання різноманітних ресурсів на засадах використання сучасних стандартів, технічних засобів, форматів; організації форуму для спілкування працівників бібліотек, музеїв, архівів; репрезентували найефективніші практики та інновації.

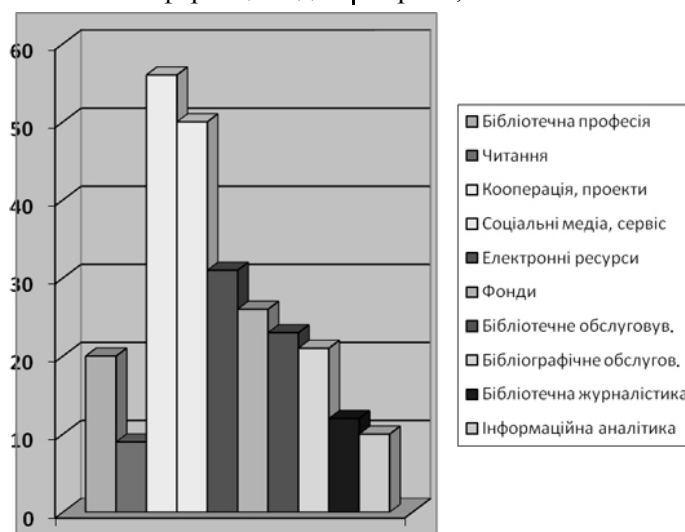
Результативним є проведення в межах конференцій майстер-класів, тренінгів, подіумних дискусій, воркшопів, на яких відбувається обмін інформацією, передовим досвідом, досягненнями та проблемами.

В умовах невизначеності наукове професійне спілкування бібліотечної сфери змінює вектор організації від дистанційного формату до гібридного, з орієнтацією на міжнародну комунікацію, що передбачає урізноманітнення зовнішніх зв'язків: ціннісно-світоглядних, нормативно-регулятивних, субординаційно-координаційних, історико-наукових тощо.

Віртуалізація спілкування поглиблює можливості комунікації, допомагає вченим проводити наукові консультації, швидко поширювати результати досліджень, реалізовувати спільні

проекти. Залежно від специфіки конкретного наукового завдання визначається вибір комунікативних інструментів і засобів. Отже, професійне бібліотечне спілкування на конференціях дає

змогу розвивати полілогічність у науковому дискурсі; розширювати тематику, що віддзеркалює загальну тенденцію розвитку бібліотечної справи; визначати спільні наукові проблеми.

Діагр. 1. Відсоткове співвідношення тематики дискусій у межах "Короленківських читань"

Висновки. Професійне спілкування в науковому середовищі бібліотечної сфери видозмінюється, позначається перехід до цифрового простору. Основу наукових дискусій становить "дискурс аналізу", що зумовлено багатоаспектністю розвитку бібліотечної сфери, взаємопроникненням бібліотечних та інших наукових дисциплін. В умовах невизначеності активізується

опосередкована комунікація з допомогою сучасних засобів, розвивається групове й міжгрупове професійне бібліотечне спілкування в мережевому просторі на основі форумів, конференцій тощо.

Перспективу подальших досліджень становить визначення векторів бібліотечного професійного спілкування на міжнародному рівні.

Список бібліографічних посилань

1. Корнієнко В. Наукове спілкування як один із ефективних засобів підвищення професіоналізму. *Вісник Книжкової палати*. 2012. № 7. С. 19—21.
2. Шемаєва Г. В., Грабар Н. Г. Проектно-орієнтоване професійне спілкування як умова розвитку бібліотечного комунікативного середовища *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021. № 1. С. 5—11.
3. Anwarul I. A., Kumar N., Ikeda A. M. How do academic libraries work with their users to co-create value for service innovation? A qualitative survey. URL: <http://surl.li/bizw> (Last accessed: 06.01.2023).
4. Biswas A. Analysis of Library and Information Science Professionals' Scholarly Communication over LIS-FORUM from INDIA. URL: <https://www.researchgate.net/publication/350017968>.
5. Ilganayeva V. Communication in the system of social interaction of the media era. *Média a vzdělávání 2019 — Media & Education 2019*. Praha, 2019. Pp. 74—78. URL: <http://www.media4u.cz/mav/9788087570456.pdf>.
6. Kolesnikova T. O. Conference time in the library and information sciences. Part 1: conference proceedings and proceedings (conference) paper University Library at a New Stage of Social Communications Development. *Conference Proceedings*. 2020. № V. UniLibNSD-2020. URL: <http://eadnurt.diit.edu.ua/bitstream> (Last accessed: 12. 01.2023).
7. Mičunović M., Rako S., Feldvari K. State-of-the-play of the use of OERs at European higher education institutions in the field of Library and Information Science during the COVID-19 pandemic. Osijek. URL: https://decris.ffos.hr/documents/o1/DECriS_IO1_Survey_Report_Final.pdf (Last accessed: 12. 01.2023).
8. Nuestra biblioteca potencia el Bibliolab y el Club de Lectura. URL: <https://www.vallhebron.com/>.
9. Radford M. L., Radford G. P. Library conversations. Reclaiming interpersonal communication theory for understanding professional encounters. ALA, 2017. 168 p.
10. Rajaram K., Kumaran S. P., Jevachitra S. Importance of information and communication Skills in the digital world. *JASET*. 2017. V 3. № 1. P. 25—36. (Last accessed: 12. 01.2023).
11. Shukla A., Dawngliana J. MS. Library professionals' scholarly communications over online forum: content analysis of new millennium LIS Professionals (NMLIS). 2018. Conference: 11th International CALIBER 2017 on re-envisioning role of libraries: transforming scholarly communication. URL: <https://www.researchgate.net/publication>.

Natalia Grabar,
Doctor of Social Communications, Associate Professor,
Professor of the UNESCO Department "Philosophy of Human Communication"
and Socio-Humanitarian Disciplines
State Biotechnological University, Kharkiv

Lyubov Kislyuk,
PhD of Social Communications,
Associate Professor of the Department of Document Studies and Ukrainian Language
of the N. E. Zhukovskiy State Aerospace University "KHAI"

**Professional communication in the scientific
and educational communicative environment of the library sphere**

The article is aimed at highlighting the specifics of library professional communication in the scientific environment in the context of crisis phenomena that caused significant changes in scientific communication in general and in the library industry in particular. The research methodology is based on the application of the socio-communicative approach and a complex of scientific methods for summarizing literary data and practices of scientific communication in the library and information field. Professional communication in the scientific environment of the library sphere is revealed as a special communication technology that shifts to the digital space in crisis conditions. Modern formats of organizing discussions in the scientific environment of the library sphere are analyzed. First of all, attention is drawn to the importance of scientific communication of library specialists for the development of the library industry and information and scientific support of various areas of social activity within online forums, virtual laboratories, conferences, and international projects. The use of social networks by specialists in the library industry for the exchange of scientific information is analyzed. It was determined that professional scientific communication is distinguished by a dialogical and polylogical character. It has been proven that in crisis conditions there is a transition to online and hybrid professional communication.

Keywords: library professional communication; scientific communication; library online forum; virtual laboratory; scientific conference; international project; library sphere; crisis conditions

References

1. Kornienko V. (2012) Naukove spilkuvannya yak odin iz effektivnih zasobiv pidvischennya profesionalizmu. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 7, pp. 19—21.
2. Shemaeva G. V. & Grabar N. G. (2021). Proektno-orientovane profesiyne spilkuvannya yak umova rozvitku bibliotekhnogo komunikativnogo seredovischa. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informologiya*, 1, pp. 5—11.
3. Anwarul I. A., Kumar N. & Ikeda A. M. (2023). *How do academic libraries work with their users to co-create value for service innovation? A qualitative survey*. Available at: <http://surl.li/bizw>.
4. Biswas A. (2023). *Analysis of Library and Information Science Professionals' Scholarly Communication over LIS FORUM from INDIA*. Available at: <https://www.researchgate.net/publication/350017968>.
5. Ilganayeva V. (2019). Communication in the system of social interaction of the media era. *Média a vzdělávání 2019. — Media & Education 2019*. Praha, pp. 74—78. Available at: <http://www.media4u.cz/mav/9788087570456.pdf>.
6. Kolesnikova T. O. (2020). Conference time in the library and information sciences. Part 1: conference proceedings and proceedings (conference) paper University Library at a New Stage of Social Communications Development. *Conference Proceedings*, V. UniLibNSD-2020. Available at: <http://eadnurt.diit.edu.ua/bitstream> (Last accessed: 12.01.2023).
7. Mičunović M., Rako S. & Feldvari K. (2021). *State-of-the-play of the use of OERs at European higher education institutions in the field of Library and Information Science during the COVID-19 pandemic. Osijek*. Available at: https://decris.ffos.hr/documents/o1/DECriS_IO1_Survey_Report_Final.pdf (Last accessed: 12. 01.2023).
8. *Nuestra biblioteca potencia el Bibliolab y el Club de Lectura*. (2023). Available at: <https://www.vallhebron.com/>.
9. Radford M. L. & Radford G. P. (2017). *Library conversations. Reclaiming interpersonal communication theory for understanding professional encounters*. ALA.
10. Rajaram K., Kumaran S. P. & Jevachitra S. (2017). Importance of information and communication Skills in the digital world. *JASET*, 3 (1), pp. 25—36 (Last accessed: 12. 01.2023).
11. Shukla A. & Dawngliana J. MS. (2018). library professionals' scholarly communications over online forum: content analysis of new millennium LIS Professionals (NMLIS). *Conference: 11th international CALIBER 2017 on re-envisioning role of libraries: transforming scholarly communication*. Available at: <https://www.researchgate.net/publication>.

Надійшла до редакції 6 червня 2023 року